ĐA VĂN BẢN TRONG TIỂU THUYẾT *HOA SÚNG ĐEN* CỦA MICHEL BUSSI

Trần Y Na, Phạm Tuấn Anh, Trần Chí Thức, Trần Thị Vân Anh, Ngô Hồng Khanh, Nguyễn Huỳnh Kim Chi
Trường Đại học Cần Thơ

Tóm tắt: *Michel Bussi là một trong những nhà văn tiêu biểu của văn học Pháp đương đại. "Hoa súng đen" là tác phẩm giúp ông đoạt nhiều giải thưởng lớn như Trinh thám Địa Trung Hải (2011), Michel Lebrun (2011) và Gustave Flaubert (2011). Nghiên cứu này tập trung kiến giải tính đa văn bản trong tác phẩm ở các phương diện: văn bản trinh thám, văn bản tình yêu, văn bản nghệ thuật. Kết quả nghiên cứu cho thấy Bussi vận dụng thủ pháp đa văn bản một cách khéo léo, kết hợp hài hòa các mạch truyện trinh thám, tình yêu và nghệ thuật để tạo thành chỉnh thể nghệ thuật. Điều này không chỉ góp phần mở rộng biên độ phản ánh của thể loại mà còn làm mới diện mạo tiểu thuyết trinh thám, qua đó khẳng định vị thế của Bussi trong văn học trinh thám thế giới.*

Từ khóa: *Đa văn bản; Hoa súng đen; Michel Bussi; trinh thám; văn học hậu hiện đại.*

Nhận bài ngày 15.07.2025; gửi phản biện, chỉnh sửa, duyệt đăng ngày 26.9.2025
Liên hệ tác giả: Phạm Tuấn Anh; email: ptanh@ctu.edu.vn

1. ĐẶT VẤN ĐỀ

Chủ nghĩa hậu hiện đại xác lập thái độ hoài nghi đối với các đại tự sự, hướng đến giải cấu trúc những gì được xem là chân lý, khuôn mẫu. Jean-François Lyotard, trong *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge* (Tạm dịch: Tình trạng hậu hiện đại: Một báo cáo về tri thức), nhận định: "Simplifying to the extreme, I define postmodern as incredulity toward metanarratives. This incredulity is undoubtedly a product of progress in the sciences: but that progress in turn presupposes it" (Tạm dịch: Nói một cách đơn giản, tôi định nghĩa hậu hiện đại là sự hoài nghi đối với các đại tự sự. Sự hoài nghi này vốn dĩ là sản phẩm của sự tiến bộ khoa học; nhưng đồng thời, chính tiến bộ ấy lại giả định sự hoài nghi đó) [1, tr.24]. Đa văn bản là một trong những đặc trưng tiêu biểu của văn học hậu hiện đại. Lê Huy Bắc, trong *Văn học hậu hiện đại,* nhận định: "Đối với đa văn bản, do được viết theo lối kể chuyện thông thường, người đọc phải tự mình "lần" trong chuỗi ngôn từ của văn bản ra các văn bản khác và tự mình tìm ra ý nghĩa của chúng chứ không được dẫn dắt từ trước như siêu văn bản" [2, tr.231].

Michel Bussi (sinh năm 1965) là nhà văn lớn của văn học Pháp đương đại. Sáng tác của ông thành công đan dệt các trầm tích văn hóa - lịch sử, tạo dựng cấu trúc tự sự đa tầng, phức hợp. *Hoa súng đen* là tiểu thuyết phục dựng thế giới vỡ vụn, phân mảnh. Bussi khéo léo đan cài, lồng ghép các sự kiện, tình tiết để tạo thành chỉnh thể nghệ thuật, từ đó kích thích độc giả suy nghiệm, khám phá và giải mã văn bản. Nghiên cứu này tập trung kiến giải tính đa văn bản trong tiểu thuyết *Hoa súng đen* của Bussi ở các phương diện: văn bản trinh thám, văn bản tình yêu, văn bản nghệ thuật.

2. NỘI DUNG

2.1. Văn bản trinh thám

Trong *Từ điển thuật ngữ văn học*, Lê Bá Hán, Trần Đình Sử và Nguyễn Khắc Phi định nghĩa cốt truyện như sau: "[…] hệ thống sự kiện cụ thể, được tổ chức theo yêu cầu tư tưởng

và nghệ thuật nhất định, tạo thành một bộ phận cơ bản, quan trọng nhất trong hình thức hành động của tác phẩm văn học thuộc các loại tự sự và kịch" [3, tr.88]. Trong *A Glossary of Literary Terms* (Tạm dịch: Thuật ngữ văn học), Abrams cho rằng: "The plot (which Aristotle termed the mythos) in a dramatic or narrative work is constituted by its events and actions, as these are rendered and ordered toward achieving particular artistic and emotional effects" (Tạm dịch: Theo Aristotle, cốt truyện (mythos) trong một tác phẩm kịch hoặc tự sự được cấu thành từ các sự kiện và hành động, được trình bày và sắp xếp nhằm tạo ra những hiệu ứng nghệ thuật và cảm xúc cụ thể) [4, tr.224]. Về cơ bản, tiểu thuyết trinh thám là sự kết hợp giữa câu chuyện về tội ác và hành trình điều tra vụ án. Trong *The Detective Novel: Origins and Evolution* (Tạm dịch: *Tiểu thuyết trinh thám: nguồn gốc và sự phát triển*), Meriem Salemi nhận định: "The detective novel is a literary genre that investigates crimes, solves mysteries, and tracks criminals. This type attracts readers due to the combination of suspense and excitement with intelligence and the ability to solve puzzles" (Tạm dịch: Tiểu thuyết trinh thám là một thể loại văn học tập trung vào việc điều tra tội phạm, giải quyết những bí ẩn và theo dõi tội phạm. Thể loại này thu hút độc giả nhờ sự kết hợp giữa yếu tố hồi hộp, phấn khích và kịch tính dựa vào trí tuệ và khả năng giải mã các câu đố) [5, tr.146]. Trong trinh thám hậu hiện đại, cốt truyện được tạo dựng từ nhiều văn bản khác nhau, hình thành trong thế tương hỗ, phối kết.

Hoa súng đen là tiểu thuyết đan cài nhiều văn bản, nổi trội là văn bản trinh thám - xoay quanh hành trình điều tra, giải mã vụ án. Ngoài văn bản trinh thám, Bussi chồng xếp, đan bện thêm hai văn bản khác: văn bản tình yêu và văn bản nghệ thuật. Đan cài, lồng ghép nhiều văn bản, Bussi kích thích độc giả suy ngẫm, luận bàn về nhiều vấn đề trong đời sống xã hội. Mở đầu văn bản là cái chết của nhân vật Jérôme Morval. Nhân vật "tôi" mô tả cái chết này đang hòa cùng vẻ đẹp của thiên nhiên; song xét kỹ các chi tiết, độc giả nhận ra kết cục bi thảm của nạn nhân: "Sérénac xem xét một lần nữa vết thương hở ở tim, vết chém ở đỉnh đầu nứt toác và cả cái đầu ngập trong nước" [6, tr.17]. Lúc này, nhiều giả thiết về nguyên nhân cái chết được đưa ra: "Bởi vì kẻ giết người đã có một tảng đá ngay gần. Hắn ta đã tiện thể dùng nó làm vũ khí […] Tôi không muốn gieo rắc sợ hãi trong làng, viên thanh tra tiếp tục, nhưng tôi thấy rằng không một chi tiết nào tại hiện trường gây án này lại có vẻ ngẫu nhiên cả. Tôi không biết tại sao, có vẻ như đây là một vụ dàn dựng, một pha sắp đặt. Cứ như thể các chi tiết đã được lựa chọn sẵn. Chính nơi đây, tại Giverny. Diễn biến các sự kiện. Con dao, hòn đá, chết đuối,…" [6, tr.20-21]. Nguyên nhân tử vong của nạn nhân trở thành nút thắt của tác phẩm. Diễn trình điều tra vụ án của Laurenç Sérénac và Sylvio Bénavides như lạc vào mê cung bất tận. Hai thanh tra tìm thấy tấm bưu thiếp trong túi áo vest của nạn nhân, một bức thư màu xanh có hình minh họa "hoa súng", đề chữ: "MƆỜI MỘT TUỔI. CHÚC MỪNG SINH NHẬT". Ngay dưới mấy từ này, một dải giấy mỏng được dán lên tấm bưu thiếp, ghi dòng chữ: "Tôi mộng mơ tôi chấp thuận để người ta định đoạt" [6, tr.23]. Các bức ảnh nặc danh được bí mật gửi đến đồn cảnh sát. Hình ảnh những cô gái từng tiếp xúc với Morval khiến các thanh tra cho rằng án mạng liên quan đến người tình của y. Stéphanie Dupain và chồng cô - Jacques Dupain đều nằm trong số những đối tượng tình nghi. Dấn sâu vào vụ án, Sérénac và Bénavides nhận ra rằng các manh mối đều manh mún, rời rạc khiến họ mất dần khả năng toàn tri, xác quyết đối với các tình huống giả định. Cuối cùng, nút thắt được mở nhờ vào lời thú tội của Jacques Dupain, lúc hắn nằm trên giường bệnh.

Ngoài ra, trong *Hoa súng đen*, Bussi xây dựng nhân vật theo mô hình tam giác: thám tử, tội phạm và nạn nhân. Trong *Thi pháp văn xuôi,* Todorov trình bày các nguyên tắc khi viết truyện trinh thám, trong đó nguyên tắc đầu được nhắc đến như sau: "Cuốn tiểu thuyết

phải có nhiều nhất là một thám tử và một thủ phạm, và ít nhất là một nạn nhân (một xác chết)" [7, tr.17]. Tương tự, trong *Giả trinh thám trong tự sự hậu hiện đại,* Lê Huy Bắc nêu quan điểm: "Một cấu trúc trinh thám hoàn chỉnh về mặt nhân vật sẽ bao gồm: nạn nhân - thám tử - tội phạm, đương nhiên cả thời gian và địa điểm cũng đóng vai trò quan trọng trong một câu chuyện trinh thám" [8, tr.39]. Kiểu nhân vật thám tử được Bussi khắc họa qua thanh tra Laurenç Sérénac và cộng sự Sylvio Bénavides. Dưới ngòi bút của Bussi, hai viên thanh tra được phác họa là những người có tố chất đặc biệt. Trong vụ án mạng của Jérôme Morval, Laurenç Sérénac là người chịu trách nhiệm chính cho việc tìm ra hung thủ. Ngay khi tiếp cận hiện trường vụ án, thanh tra nhanh chóng triển khai công tác điều tra: "Thanh tra Laurenç Sérénac bắt đầu cách ly khu vực quanh xác chết trong bán kính vài mét bằng cách buộc một dải băng nhựa màu cam vào các cành cây trên bờ sông" [6, tr.17]. Từ những manh mối còn sót lại, Laurenç nhạy bén đưa ra các giả thiết về cách thức gây án của hung thủ và nguyên nhân tử vong của nạn nhân: "Các cậu, hãy nhìn vết thương, ở chỗ đó, dưới lớp áo vest. Nhìn thì thấy Jérôme Morval đã bị giết bằng một vũ khí sắc mảnh. Một con dao hay cái gì đó tương tự. Thẳng vào tim. Máu đã khô. Không cần đến kết quả giám định của bên pháp y, ta vẫn có thể đưa ra giả thiết cho rằng đó chính là nguyên nhân tử vong" [6, tr.19]. Bên cạnh đó, Sylvio Bénavides cũng là người cộng sự hội tụ những yếu tố cơ bản của nhân vật thám tử: "Thanh tra Sérénac nhậm chức ở Vernon chưa lâu nhưng đã nhanh chóng hiểu rằng Sylvio Bénavides làm việc đó rất tốt, chấp hành mệnh lệnh nhanh chóng; biết sắp xếp công việc; lưu trữ dữ liệu cẩn thận. Một cấp phó lý tưởng, có thể nói vậy" [6, tr.17-18]. Trong quá trình điều tra vụ án, nhân vật này được Bussi xây dựng là một viên thanh tra có năng lực và trình độ chuyên môn không hề kém cạnh Laurenç. Nhìn chung, cả hai nhân vật đều có những đặc điểm bù trừ, hỗ trợ nhau trong quá trình truy tìm hung thủ, giải mã vụ án.

Nếu thám tử đóng vai trò chiếc chìa khóa giải mã bí ẩn thì tội phạm là kẻ góp phần tạo nên màn đấu trí gay cấn trong tiểu thuyết trinh thám. Trong *Hoa súng đen*, Jacques Dupain chính là hung thủ gây án. Độc giả biết được điều này qua lời tự thú của nhân vật. Hắn cho rằng mình là "thiên thần hộ mệnh" của Stéphanie, do vậy sát hại ba mạng người để bảo vệ cô. Khi còn là cậu bé mười một tuổi, Jacques (biệt danh Vincent) đã nhẫn tâm sát hại ông James vì cho rằng ông ấy sẽ khiến Fanette rời khỏi Giverny: "Có lẽ em còn nhớ, ông ta từng nói với em là em phải ích kỷ, phải rời bỏ gia đình. Tất cả mọi người. Ra đi. Ông ta đã khiến em phát điên, vào thời điểm đó, em vẫn còn dễ bị ảnh hưởng, em chưa đầy mười một tuổi, ông ta hẳn đã có thể đạt được mục đích của mình…" [6, tr.365]. Tiếp theo là cái chết của Albert Rosalba (biệt danh Paul). Albert Rosalba bị sát hại vì không giúp Vincent giấu bức tranh "hoa súng" của Fanette. Vincent lo sợ cô bé sẽ dùng bức tranh đó để tham gia cuộc thi, sau đó rời khỏi nơi này. Người cuối cùng là Jérôme Morval - nạn nhân xuất hiện trong vụ án mạng mở đầu tác phẩm. Jacques Dupain sát hại Jérôme Morval vì y có hành động ve vãn Stéphanie: "Anh biết rõ, Stéphanie, là em đã không bị Jérôme Morval thu hút... Ít nhất là vẫn chưa. Anh cần phải ra tay trước. Jérôme Morval sống trong làng, hắn có thời gian, hắn rất xảo trá, hắn biết cách thu hút em, từ trường học, với những bức "Hoa súng", những kỷ niệm về Monet, những phong cảnh,..." [6, tr.367]. Xét dưới góc độ hành vi, tác phẩm này còn có một nhân vật tội phạm khác - Stéphanie Dupain. Nhân vật "tôi" lúc này mới vỡ lẽ mọi chuyện qua lời thú tội trên giường bệnh của chồng mình: "Tôi đợi thêm một lát, nghe ngóng, để đảm bảo rằng không có tiếng động nào ngoài hành lang. Tôi đứng dậy. Đợi một lát, rồi với đôi tay run rẩy, tôi tháo ống truyền dịch ở máy. Từng chiếc một. Có tổng cộng ba cái" [6, tr.60]. Bussi thành công khai thác, thâm nhập sâu vào thế giới nội tâm của kiểu nhân vật tội phạm. Kiểu nhân vật tội phạm trong tiểu thuyết của ông không